

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Počátky Francouzské revoluce – Generální stavy, Národní shromáždění a
útok na Bastilu
Eva Gažáková

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historie

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

Počátky Francouzské revoluce – Generální stavy, Národní shromáždění a
útok na Bastilu

Eva Gažáková

Vedoucí práce

PhDr. Roman Kodet, PhD.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, 27. dubna 2015

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych ráda poděkovala PhDr. Romanu Kodetovi, PhD. za vedení mé práce, především za cenné rady a připomínky, které mi při psaní poskytl.

Obsah

Úvod	6
Starý režim ve Francii	10
Státní aparát.....	13
Generální stavy.....	22
Den dobytí Bastily	31
Vyhlášení Deklarace práv člověka a občana.....	36
Závěr	41
Seznam použité literatury.....	44

Úvod

Bakalářská práce se zabývá tématem počátků Velké francouzské revoluce, tedy událostmi, které se datují přibližně od roku 1774 do léta 1789. Výběr tématu byl ovlivněn zájmem o francouzské dějiny 17. – 18. století.

Francouzská revoluce tvoří jednu z nejzajímavějších a nejvýraznějších kapitol nejen v její národní historii, ale i světové, neboť se stala inspirací pro mnohé ostatní státy v následujících letech, především v revolučních dobách 1848–1849. I když by se impuls k revoluci mohl jevit jako rychlý krok, cesta k jeho dosažení v sobě pojila několik aspektů, které daly věci do pohybu a poskytly příležitost ke změně. Tato hlediska byla různorodá, ať už se jedná o chybné hospodaření se státními financemi, nerovnoměrné rozdělení placení daní ve společenských sférách země a v neposlední řadě neúrodě a hladomoru, který nastal v létě roku 1789. Události tohoto revolučního roku jsou nejen inspirativní, ale současně nutí pozastavit se nad sledem okolností, které pak v následujících letech vyústily nejen v konflikt mezi společenskou hierarchií, ale též v konflikt mezi státy Evropy, které byly z vývoje událostí v Paříži pobouřeny.

Revoluce postupnými kroky dokázala sesadit režim, který byl hluboce zakořeněný v tradici a posunout Francii k její moderní, demokratické podobě. Cílem předkládané práce je tuto cestu zmapovat a podat přesný obraz tehdejších událostí a revoluce v jejím počátku, kdy ještě nebylo zřejmé, že situace se nakonec vyvine v rozsáhlou spolupráci středních vrstev proti privilegovaným sférám společnosti. Důraz je kladen na poslední pokusy o záchranu monarchie za pomoci rozsáhlých reforem ministrů, jež se snažili zlepšit finanční situaci země a především na otázku, zda tyto reformy mohly revoluci předejít.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol, které jsou chronologicky členěné. První kapitola tvoří obecný nástin obrazu tehdejší společnosti, jejím cílem je objasnění důvodů nepokojů a pobouření jednotlivých společenských tříd, ať už bude vysvětlován postoj privilegovaných, odrážející jejich důvody lpění na svých výsadách, nebo naopak nespokojenost se společenskou úlohou té druhé, nepřivilegované. Další část kapitoly je podrobněji zaměřena na finanční stránku země, kdy jsou rozebírány instituce, vévodící státnímu aparátu. V této části je především obsažena snaha jednotlivých ministrů stabilizovat finance jejich různorodými strategiemi. V těchto snahách lze pozorovat reakci a postoje různých společenských skupin obyvatel, kteří v rámci větší informovanosti mohli podávat zpětnou vazbu a tím se nepřímo účastnit dění, neboť dávali veřejně najevo svůj názor a podporou té strany, kterou si v sérii konfliktů vybrali. Tato kapitola obsahuje i důležitý mezník pro vývoj událostí v květnu roku 1789. Jedná se o konflikt krále s parlamentem, ve kterém král poprvé převzal iniciativu a snažil se stabilizovat poměry v zemi, což se ovšem nesešlo s přílišným ohlasem u obyvatel. O výsledku tohoto sporu pojednává následující kapitola, v níž je zahrnut proces příprav na svolání Generálních stavů. Historie tohoto státního orgánu tkví v jeho funkci mluvčího národa. Ne každá instituce dovolovala obyčejným lidem možnost podat své stížnosti a žádat jejich řešení, proto jsem se zde zaměřila na detailní popis průběhu voleb, jejich podmínek pro možnost občana volit a především způsobu, jakým mohl lid vyjádřit své požadavky. To tvoří důležitý bod v politické sféře Francie, neboť v první řadě bylo umožněno zapojit do politického dění široké spektrum obyvatel. Podstatou této kapitoly však zůstává samotný den zasedání Generálních stavů a dny, které následovaly, především snahy o dosažení kompromisu pro lepší řešení situace. Důležitost zmapování celkového procesu zasedání a popisu návrhů na nalezení východiska tvoří podklad pro vyhlášení Národního shromáždění.

V předposlední kapitole je popsán jeden z nejvýraznějších prvků Velké francouzské revoluce, který je s ní nejvíce spojován, tedy den dobytí Bastily. Ještě předtím jsou zde popsány dny předcházející samotnému útoku, především proces ozbrojování lidu, který v den útoku disponoval palnými zbraněmi. Hlavní náplň však tvoří dobytí pevnosti, aby obraz tohoto významného dne, který se stal pro Francouze státním svátkem, byl podán co nejpodrobněji.

V poslední kapitole je zmíněna porážka monarchie, tedy stěžejní dny přicházející po zprávě o dobytí Bastily a jejího vlivu na ostatní provincie. Věnují se zde především převzetí státní správy Národním shromážděním, které přejalo do svých rukou zodpovědnost a snažilo se plnit své politické sliby, což s sebou přineslo obsazení důležitých postů, budování nových úřadů a vojenské zabezpečení země. Tato závěrečná část je důležitá z hlediska reakce monarchie, která je zde poprvé nucena přiznat svojí porážku. Zmíním se též o hospodářské krizi, která dala podnět k rychlému vyřešení situace rolníků v podobě zrušení jejich feudálních povinností. Dekret stvrzující tento akt byl jeden ze dvou nejdůležitějších písemností známých pod pojmem srpnové dekrety. Tím dalším bylo vyhlášení Deklarace práv člověka a občana, kterou ve své práci podrobně analyzuji, neboť právě tato písemnost dala základy pro vybudování francouzské ústavy.

Literatury k tématu Velká francouzská revoluce je nepřehledné množství, a to v překladech do všech světových jazyků, ať už se jedná o soudobé autory píšící o revoluci, mezi které se řadil například Jules Michelet nebo Alexis de Tocqueville, nebo autory, pro něž se stala Velká revoluce a její historie inspirací v letech pozdějších. Mezi nejvýznamnější jména patří Francois Furet, Simon Schama nebo Albert Soboul.

Za nejvýznamnější publikaci pro sepsání své práce považuji především knihu od již zmiňovaného Francoia Fureta, jehož dílo *Francouzská revoluce. Díl 1. Od Turgota k Napoleonovi 1770–1814* jsem použila pro sestavení struktury své práce. Kniha srozumitelně mapuje počátky

revoluce, díky čemuž bylo počáteční orientování v problematice ulehčené. Pro nástin Starého režimu ve Francii mě nejvíce upoutala kniha od Alexe Tocquevilla *Starý režim a revoluce* pro její specifický výčet obrazu tehdejší společnosti a především její struktury a problémů.

Velkou francouzskou revolucí se detailně zabýval i historik Albert Soboul, který se ve své knize *Velká francouzská revoluce* dopodrobna věnuje všem aspektům revoluce a jeho publikace poskytuje podrobné číselné informace, ať už se jedná o vyčíslení státního rozpočtu, deficitu, až po číselné shrnutí struktur vyjadřujících počet příslušníků společenských tříd. Nejzajímavější kapitola pojednávala o události dobytí Bastily. Ve většině publikací jsou obsaženy poněkud stručné informace o tomto významném dni, proto bylo důležité sehnat věrohodné a především více specifické informace. Za velmi užitečnou knihou z tohoto důvodu považuji zpracování od Simona Schamy, jehož dílo *Občané. Kronika francouzské revoluce* obsahuje velmi detailní popis dnů předcházejícím pádu pevnosti i samotného dne dobytí. Zdrojem cenných informací se stalo i dílo *Francouzská revoluce* od Julese Micheleta, jehož publikace je přínosná z pohledu člověka, který žil v revolučních dobách. Co se týče literatury potřebné pro definici Deklarace práv občana a člověk, setkala jsem se pouze s omezenými zdroji na rozbor většiny článků, o kterých pojednává. Výjimkou však byla kniha *Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800* od autorů Miroslava Hrocha a Marty Kubišové, která obsahuje většinu pasáží deklarace a jasně pojednává o jejich obsahu. Za přínosnou také považuji knihu od Alberta Mathieze *Francouzská revoluce*, neboť tato kniha podává komplexní přehled o dané problematice.

Starý režim ve Francii

Pojem „*Starý režim*“ ve Francii označuje způsob a principy vlády absolutistické monarchie v dobách, které předcházely revoluci v roce 1789. Týkal se především společenské a politické státní sféry, která se stávala nevyhovující a zastaralou. Model země byl postaven na principu absolutního postavení panovníka, který představoval veškerou moc ve státě, kdy tento trend započal Ludvík XIV., panovník z Boží vůle. Pozice absolutistického monarchy měla pozitivní vliv, pokud ji zastávala silná osoba dobře korigující správu země. Ludvík XV. a následně Ludvík XVI. Nedisponovali kvalitami jejich předchůdce, proto jejich vláda vykazovala aspekty špatné správy země, zejména v oblasti finanční, z čehož se stal prvotní problém monarchie ¹

Starý režim se rovněž vyznačoval nerovnoměrným daňovým zatížením společenských skupin obyvatel. Mezi privilegované stavy, které byly osvobozeny od placení daní, patřila šlechta a církve. Šlechta kromě titulu disponovala dědictvím, které jí bylo předáváno z generace na generaci, podnikání, obchodování, práce všeobecně, se zúčastnit nemohla, neboť za to byla sankcionována odebráním titulu. Bohatla však ze svých rozsáhlých pozemků, z nichž vybírala lenní dávky na svých poddaných. Nebyla ovšem pouze pozemkovým vlastníkem, někteří její členové figurovali i na vysokých úředních místech, která jí zaručovala stálý a vysoký příjem. Výše tohoto příjmu však nedokázala pokrýt její nákladný způsob života u královského dvora.²

Další společenskou třídou osvobozenou od daní byla církve. I ona byla pozemkovým vlastníkem, zároveň však odvozovala svou moc z pozice zástupců římskokatolické církve, jediného povoleného náboženství v zemi. Kromě výnosů, které pramenily z církevních institucí, bohatla také na desátku vybíraném na poddaných, což byl důvod rozepře v jejích řadách, neboť získané finance

¹ FURET, Francois, *Francouzská revoluce: Díl 1. Od Turgota k Napoleonovi 1770–1814*, Praha 2004, s. 18–21.

² TOCQUEVILLE, Alexis, *Starý režim a revoluce*, Praha 2003, s. 17–19.

neputovaly jako dříve na podporu chudých far, ale místo toho financovaly šlechtické kláštery. Státu však i přesto z tohoto bohatství přispívala na státní výlohy dvanáct milionů ročně, což byla v porovnání, jakou sumu vybírala, nepatrná částka.³

Neprivilegovanou sféru tvořilo rozsáhlé spektrum obyvatel nazývané Třetí stav. Chudší část tohoto stavu, rolníci, byli často závislí na svých lenních pánech a z toho jim plynuly určité povinnosti. Rolník musel ze svého skromného příjmu platit přímou daň *tailly* a přispívat do státního rozpočtu prostřednictvím daně z hlavy. Mezi jejich další povinnosti, proti nimž se později bouřili, byly kromě robotní povinnosti „*udržovat cesty, povinnost dodávat jenskou příprěž a sloužit ve vojsku.*“⁴ V neposlední řadě se jednalo o placení nepřímých daní, například dani ze soli. Vrchnost na prostém lidu vykonávala i různé pravomoci, mezi které patřilo „*právo honitby a rybolovu, právo stavět si holubníky, právo na mýtné, tržní poplatky, právo vymáhat osobní robotu ve službách vrchnosti, právo nutit poddané užívat vrchnostenských zařízení.*“⁵ Dávky, které rolníci museli odvádět, měly pevnou sazbu, a nebraly v potaz případnou úrodu či neúrodu.

Nejvýraznější složkou třetího stavu byla buržoasie, která disponovala bohatstvím a inteligencí stejně jako privilegované sféry, jediný rozdíl tkvěl v tom, že nemohla svůj původ doložit šlechtickým titulem. Mezi ní byli členové z podnikatelské a obchodní sféry, kteří žili ze svého zisku plynoucím z obchodu, ale buržoasie také obsahovala i zástupce, kteří zastávali úřednické posty nevyžadující šlechtický původ a v neposlední řadě lékaře či právníky. Zjednodušeně řečeno, členy středních společenských vrstev. Jejím postavení však neodpovídal patřičný politický vliv. Na rozdíl od šlechty si však na sebe mohla vydělávat a tím rozšiřovat své dispozice pro snahu tento vliv odpovídající jejímu bohatství získat.⁶

Byla to právě tato společenská skupina, které se privilegované stavy, především aristokracie, obávaly. Její členové se ve velké míře hrozili pronikání

³ NEUMANN, Stanislav, *Francouzská revoluce. Populární dějiny bojů francouzské společnosti na sklonku 18. století. Díl první. Zápas s královstvím*, Praha 1929, s. 20.

⁴ SOBOUL, Albert, *Velká francouzská revoluce*, Praha 1964, s. 39.

⁵ Tamtéž.

⁶ DUBY, Georges, *Dějiny Francie. Od počátku po současnost*, Praha 2013, s. 404–405.

těchto skupin obyvatelstva do svých řad. Místo toho, aby se s nimi snažili spolupracovat, snažili se zakrýt za své pozlátko původu, za kterým se skrýval nepopiratelný fakt, že šlechta již dávno nedisponovala takovou mocí jako dříve, a nemohla tudíž konkurovat pokrokovým středním vrstvám, které se postupně chystaly převzít svojí novou úlohu vedení státu.⁷

Francie 18. století je také společností, která je ovlivněna novým filozofickým myšlením, které se stalo mezi liberálně smýšlející společností oblíbené. Jeho učení je založeno na principu, který vede ke „*kritickému zkoumání a používání rozumu*.“⁸ To má za následek oproštění od tradice, kdy se hlavním cílem stává poznání člověka a především zlepšení jeho podmínky pro život.⁹

⁷ TOCQUEVILLE, s. 17-19.

⁸ BLACK, Jeremy, *Evropa osmnáctého století*, Praha 2003, s. 239.

⁹ Tamtéž, s. 239–240.

Státní aparát

Státní aparát Francie 18. století tvořil složitou spleť soudních úřadů, ve kterých bylo složité se orientovat. Stálé zakládání nových úřadů, aniž by se rušily ty staré, zapříčinilo postupné vytvoření rozsáhlé sítě státních institucí s rozdílnými pravomocemi. Tento složitý systém komplikoval vybírání daní a především určení výše jejich objemu. Justičnímu systému předsedaly prezidiální soudy, společně s působností tribunálů, dělící se na dvorské, církevní a vrchnostenské.¹⁰ Nadřazenou instituci zaujímaly parlamenty, jejichž působnost nebyla rovnoměrná. Z nich vynikal „Parlament“, který byl mimo jiné jeden ze 13 odvolacích soudů, se způsobilostí, která se týkala velké části severní Francie. V jeho kompetenci bylo rovněž registrovat zákony, především královské dekrety, které se zabývaly daněmi. Mezi nejdůležitější právo tohoto parlamentu bylo právo veta, kterým disponoval v případě v nesouhlasu s předloženými požadavky.¹¹ „V případě, že odepřel poslušnost, mohl si král prosadit „zaregistrování“ svého ediktu pouhou osobní přítomností na jeho slavnostním zasedání.“¹² Díky svému vlivu a moci, jenž mu byla dána roku 1644 jako dědičný titul, byl jednoduše nazýván „Parlamentem“.¹³

Lze souhlasit s názorem francouzského historika Francoia Fureta, že „královský úřad, který byl příliš moderní ve srovnání s tím, co v původní nebo upravené podobě převzal z tradice, a příliš tradiční v těch oblastech, v nichž už vystupoval jako moderní státní správa, se snadno stal hromosvodem pro společnost stále nezávislejší, a přitom nadále svázanou s královskou mocí, společnost, již jsou odpírána politická práva a zastoupení a která svou samostatností nahlíží z hlediska vlády rozumu.“¹⁴

¹⁰ KŘIVSKÝ, Petr, SKŘIVAN, Aleš, KVAČEK, Robert, *Věk starý a nový. Dějiny, kultura a život Evropy v 17. a 18. století*, Praha 1978, s. 310.

¹¹ HIBBERT, Christopher, *Francouzská revoluce*, Ostrava 1999, s. 21.

¹² KŘIVSKÝ, SKŘIVAN, KVAČEK, s. 309.

¹³ HIBBERT, s. 21.

¹⁴ FURET, s. 32.

Nutnost reformy státního aparátu země byla alarmující a uvědomoval si jí i mnozí ministři, kteří se pokusili různými způsoby stabilizovat zemi a zefektivnit její financování za pomoci některých reforem. Mezi nejvýznamnější z nich se řadí Anne Robert Jacques Turgot, Jacques Necker, Charles Alexandre de Calonne a Étienne Charles de Loménie de Brienne.

Prvním významným povoláním ministrem do funkce generálního kontrolora financí, který se pokusil o zlepšení finanční situace, byl Turgot, zastávající osvícenskou teorii racionality. Ve svých postupech byl tento politik velmi radikální, prosazoval myšlenku změny v daňovém základu a způsobu vybírání daní. Jeho snahy vedly především k nápomoci rozvoje zemědělské výroby a hospodářství, s nutnou potřebou zavedení systému zastupitelského shromáždění společnosti vlastníků, kteří měli svou činností částečně nahradit královské intendanty.¹⁵ Zavedl také přísnou kontrolu financí a jeho dalším krokem se stalo zrušení několika neefektivních dvorních úřadů.¹⁶

Turgot se jakožto zastánce svobody podnikání a obchodu snažil o zlepšení jeho podmínek, a proto roku 1774 zavedl volný obchod.¹⁷ Vydal tzv. *Lettres sur la liberté du commerce des grains*, tedy Dopisy o svobodném obchodování s obilím, v nichž vysvětloval, že ceny obilí by se měly postupně zvyšovat, až dosáhnou průměrné výše, čímž se zamezí každoročnímu kolísání cen obilí. Tímto opatřením zároveň měly vzniknout nové pracovní příležitosti s možností zvýšení mzdy.

Výše zmíněné prvotní Turgotovy pokusy o liberalizaci byly uskutečněny v letech 1763–1764. I přes uvolnění vnitřního trhu a do jisté míry povolení svobodného vývozu obilí byl koncept kritizován silnou opozicí. Jedním z Turgotových oponentů byl Necker se svým spisem *La législation et le commerce des grains*, Zákonodárství a obchodování s obilím, ve kterém propagoval návrat k hospodářským reformám. K tomuto názoru se přidali všichni, kdo nějakým způsobem těžili z monopolu a privilegií této hospodářské oblasti.¹⁸

¹⁵ Tamtéž, s. 39.

¹⁶ KŘIVSKÝ, Petr, *Francouzská buržoazní revoluce*, Praha 1989, s. 7.

¹⁷ TINKOVÁ, Daniela, *Revoluční Francie 1787–1799*, Praha 2008, s. 18.

¹⁸ FURET, s. 43.

Nejradikálnější Turgorová reforma spočívala v zavedení pozemkové daně, kterou měli platit všichni vlastníci půdy. To vyvolalo odpor privilegovaných vrstev, které si vyžádaly odvolání ministra a zrušení reformy.¹⁹

Po Turgotovi nastoupil na jeho místo roku 1777 Necker, avšak na rozdíl od Turgota nemohl používat označení generální kontrolor financí kvůli svému švýcarskému protestantskému původu, proto se musel spokojit pouze s označením „správce královské pokladny.“²⁰ Necker byl oponentem Turgotova volného obchodu, ovšem stejně jako on pokračoval v odstraňování přebytečných úřadů a uspěl ve vyjednávání několika půjček. Snažil se také o zlepšení stavu nemocnic a věznic. Při bližším studování financí a daňového systému zjistil, že „všechny daně a dávky vybírané ve Francii – gabelle, traites, stejně jako capitation a vingtièmes,“²¹ tedy daň ze soli, celní dávky, daň z hlavy, dvacátek, obsahovaly odchylky, úlevy a především, nerovné rozdělování.²² Po vypuknutí boje za nezávislost Spojených států se u francouzského obyvatelstva ukázaly sympatie s liberalismem, které dosahovaly takové míry, že dokonce i někteří z řad francouzské šlechty posílali peníze na podporu boje za nezávislost kolonií.²³ Poskytnutá pomoc však měla pro Francii katastrofální důsledky, neboť činila 2 miliardy liber, čímž se prohloubil kritický finanční stav země.²⁴ Necker odmítal vypsat nové daně a opět se uchýlil k půjčkám, což sice bylo dočasně účinné řešení na záchranu státního rozpočtu, ale v dlouhodobější perspektivě nevyřešilo problém.²⁵ Ve snaze získat důvěru investorů, zveřejnil Necker *Compte Rendu au Roi sur les finances de Nation*, bilanční zprávu králi, ve kterém s uvedením nepravých údajů ze schodku 46 milionů udělal přebytek deseti milionů.²⁶ Časté půjčování v letech 1776–1781 vedlo k tomu, že výše půjček dosáhla přibližně sto

¹⁹ KŘIVSKÝ, s. 10.

²⁰ TINKOVÁ, 32.

²¹ HIBBERT, s. 29.

²² Tamtéž.

²³ JAMES, C.L., *History of The French revolution*, Chicago 1902, s. 38.

²⁴ MATHIEZ, Albert, *Francouzská revoluce*, Praha 1952, s. 30.

²⁵ TINKOVÁ, s. 32.

²⁶ HIBBERT, s. 30.

třiceti milionů liber. Skutečný schodek monarchie se pohyboval kolem osmdesáti milionů liber.²⁷

Necker byl nakonec pro svůj politický neúspěch v roce 1781 sesazen.²⁸ Po jeho odvolání musela země opět čelit problému se státním rozpočtem. Zavádění nových daní na již tolik zatížené poddané nepřipadalo v úvahu, proto postupně došel k návratu k myšlenkám daňové rovnosti pro všechny obyvatele monarchie ve všech krajích. Nejvýznamnějšími nositeli této myšlenky byli dva poslední generální kontroloři financí – a to Calonne a Brienne.²⁹

V říjnu 1783 získal funkci generálního kontrolora financí Charles Alexandre de Calonne, který byl známý pro své příjemné distinguované vystupování a diplomatické chování.³⁰ Dříve zastával úřad královského intendanta ve Flandrech, krátce po svém nástupu do funkce generálního kontrolora financí si při bližším zkoumání uvědomil, že monarchie a její finance jsou v katastrofálním stavu a zachránit jí můžou jedině reformy.³¹ Jednu z variant představovala možnost opět zvýšit daně, avšak místo toho se rozhodl pro zvýšení úvěrů a na určitou dobu tímto krokem zapříčinil stagnaci finanční krize království.³² Roku 1786 předložil plán na snížení státního schodku, který obsahoval návrhy na vybírání daně ze soli, která měla být jednotná pro celou zemi, neboť současná cena se lišila podle vzdálenosti provincie od moře. Snažil se rovněž o zrušení vnitřních cel, které by zjednodušily obchodování uvnitř státu, a pokračoval v důležité snaze o zavedení volného trhu s obilím.³³ Během budování reforem, ekonomických i administrativních, také vytvořil novou pozemkovou daň.³⁴ Tato mimořádná daň „subvention territoriale“ měla nahradit tzv. dvacátky, což byla „původně pětiprocentní daň z příjmů, z níž se mohly privilegované stavy a nejružnější buržoazní korporativní organizace buď za velkou částku vykoupit, nebo se jí do velké míry vyhýbaly tím, že svůj skutečný

²⁷ FURET, s. 58.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ TINKOVÁ, s. 33.

³⁰ JAMES, s. 41.

³¹ HIBBERT, s. 30.

³² Tamtéž.

³³ TINKOVÁ, s. 33.

³⁴ HIBBERT, s. 30.

*příjem zatajovaly,*³⁵ a měla do značné míry přispět k vyrovnání státního rozpočtu, protože oproti peněžně vybírané pozemkové dani měla být vybírána v naturáliích ze všech pozemků, tedy i z těch privilegovaných.³⁶ V Richelieuvých dekretech z roku 1626 nalezl obdobný případ z minulosti, kdy se situace nakonec vyřešila svoláním notáblů, kde zasedala reprezentativní šlechta, kněžstvo a občané, kteří byli vybíráni králem. Ti mohli schválit nové reformy.³⁷

Dne 29. 12. 1786 vyhlásil Ludvík XVI. v závěru *Conseil des depeches* svůj záměr „*shromáždit lidi různého původu, ty nejvýznačnější představitele státu, jimž mají být sděleny mé náhledy na to, jak ulehčit mému lidu, uspořádat finance a napravit zlořády.*“³⁸ Připravované reformy se měly projednávat ve Versailles, kam král svolal shromáždění notáblů, kteří byli jím vybráni, tudíž většinou plnili jeho vůli, skládali se ze „*7 princů královské krve, 36 vévodů a velmožů nebo maršálků, 33 prezidentů nebo generálních prokurátorů parlamentů, 11 prelátů, 12 státních radů, 12 poslanců stavovských zemi, 25 starostů nebo konšelů z význačných měst atd., celkem 144 osobností.*“³⁹ Shromáždění se sešlo v únoru 1787 a celé zasedání se protáhlo až do konce května téhož roku. Král očekával, že notáblové nové reformy podpoří v naději, že budou mít shodný státní zájem na zastavení prohlubování finanční krize země.⁴⁰

Na začátku shromáždění vystoupil Calonne s proslovem: „*Nelze učinit kroku v tomto rozsáhlém království, abychom se nesečkali s rozdílnými zákony, opačnými obyčejí, výsadami, výjimkami, osvobozeními od daní, právy a nároky všeho druhu, tento všeobecný nesoulad komplikuje správu, ruší její provádění, činí potíže jednotlivým správním odvětvím a rozmnožuje všude výlohy a nepořádek.*“⁴¹ Nedbaje na jeho proslov se notáblové postavili především proti pozemkové reformě a její zavedení zamítli. Calonne byl na naléhání notáblů králem roku 1787 odvolán.⁴²

³⁵ Tamtéž, s. 31.

³⁶ Tamtéž, s. 33.

³⁷ JAMES, s. 41.

³⁸ FURET, s. 62.

³⁹ MATHIEZ, s. 31.

⁴⁰ TINKOVÁ, s. 33.

⁴¹ MATHIEZ, s. 31.

⁴² FURET, s. 71.

Calonneho nástupci Briennemu nezbývalo než pokračovat v realizaci některých myšlenek svého předchůdce. Byla například zavedena svoboda obchodu s obilím a robota byla převedena na peněžní poplatky. Zasloužil se také o zřízení provinčních parlamentů, kde měl třetí stav stejný počet zástupců jako stav duchovenský a šlechtický dohromady.⁴³ Tato shromáždění měla postupně nahradit královské intendanty ve funkci spravování země. Po svém předchůdci též pokračoval ve snaze zavést pozemkové daně a teritoriální subvence. Tyto nové daně oznámil před notábly, kteří je odmítli s tím, že na schválení nových daní nemají pravomoc a shromáždění bylo rozpuštěno. Ještě před ukončením zasedání vystoupil markýz de La Fayette s návrhem svolání Generálních stavů, jež byly podle jeho mínění kompetentní k vypsání nových daní.⁴⁴ S požadavky předstoupil Brienne před pařížský parlament. Většina příslušníků parlamentu však zasedala také v rozpuštěném shromáždění notáblů, což vedlo k tomu, že se i parlament jednohlasně postavil proti reformám.⁴⁵

Pařížský parlament, který sympatizoval s finančním soudním a účetním dvorem, protestoval především proti zavedení kolkovného, které se vztahovalo na petice a tisk plakátů. Stejný osud čekal i teritoriální subvenci.⁴⁶ Parlament opět zdůraznil, že k takovým rozsáhlým krokům je potřeba pověřenější úřad, tedy Generální stavy, které mimo jiné vystupují jako poradní orgán církve, šlechty a měšťanů.⁴⁷ Dne 6. srpna 1787 proběhlo slavnostní zasedání pařížského parlamentu, jehož se zúčastnil sám král. Díky jeho přítomnosti byl parlament donucen zaregistrovat nové edikty. Následující den je však parlament zrušil s odůvodněním, že je považuje za nezákonné.⁴⁸ Když se o tomto aktu král doslechl, poslal členy parlamentu do vyhnanství, respektive do exilu v Troyes. Jelikož parlament vystupoval jako obhájce lidských práv, začal se lid proti nařízení krále bouřit a žádal ve Versailles pomocí petice návrat pařížského parlamentu. Požadavky byly nakonec vyslyšeny a parlament se 19. září navrátil

⁴³ SOBOUL, s. 70.

⁴⁴ TINKOVÁ, s. 33.

⁴⁵ HIBBERT, s. 32.

⁴⁶ SOBOUL, s. 70.

⁴⁷ HIBBERT, s. 32.

⁴⁸ SOBOUL, s. 70.

do Paříže, ovšem Brienne musel upustit od svých reforem, především od zavedení kolkovného a mimořádné pozemkové daně.⁴⁹

Na říjnovém zasedání parlamentu se mělo vyjednávat o dalším poskytnutí půjčky, bylo však opět zdůrazněno, že půjčka bude schválena jen pod podmínkou, že král svolá Generální stavy. Král prosadil půjčku, aniž by opětovné svolání Generálních stavů odsouhlasil. Proti němu vystoupil vévoda Orleánský, který nařkl Ludvíka XVI. že nejednal v souladu se zákonem. Králova odpověď zněla takto: „*Je to legální, protože to chci já.*“⁵⁰ Vévoda byl za svůj prohrěšek poslán do exilu.⁵¹

Parlament vystoupil proti králi i následující rok, kdy 4. ledna 1788 odsouhlasil obžalobu proti královým tajným zatykačům, ve kterých parlament publikoval osobní svobodu jako přirozené právo.⁵² Dalším krokem bylo zveřejnění základních zákonů království 3. května 1788, ve kterých stálo, že „*hlasování o daních pověřili generální stavy, odsouhlasili rejstříkové právo, svobody a práva jednotlivce a korporací.*“⁵³ Král reagoval vysláním vojska do Palais de Justice, kde parlament zasedal. Královská garda zatkla hlavní vůdce zasedání, jimiž byli Jean Jacques Duval d'Eprémesnil a Goislard de Montsabert. Dalším královým radikálním krokem bylo zbavení parlamentu a s ním ostatních provinčních parlamentů všech jejich práv a pravomocí s odůvodněním, že se zprotivili jeho vůli, a to 8. května 1789.⁵⁴

Ministr spravedlnosti Guillaume-Chrétien de Lamoignon de Malesherbes připravil šest královských dekretů. Ty rušily útrpné právo, jenž musel zločinec absolvovat před popravou. Dalším krokem bylo zrušení několika především nižších úřadů a zvláštních soudních institucí. Ve svých nařízeních pak učinil z presidiálních soudů soud první instance. Ve vydaných dekretech poté omezil moc parlamentu ve prospěch 45 hlavních okresních soudů *Grands Bailliages*,

⁴⁹ MATHIEZ, s. 33–34.

⁵⁰ FURET, s. 73.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² SOBOUL, s. 71.

⁵³ FURET, s. 73.

⁵⁴ HIBBERT, s. 32.

kteře fungovaly jako soudy odvolací.⁵⁵ Registrací králových nařizení byl pověřen plenární dvůr, cour pleniére, jehož součástí se stali úředníci z řad vysokých hodnostářů. Zrušily se i některé zvláštní soudy – solní, berní a důchodkové.

Parlament opět našel svojí podporu v lidu, který byl informován o dění na politické scéně, a když se měl rozhodovat mezi „*opuštěnou a zdiskreditovanou monarchií, která mohla nabídnout jen neurčité choutky, a svobodu hlásající generální stavy, které vyjadřovaly ambice všech zúčastněných,*“⁵⁶ rozhodnutí postavit se na stranu parlamentu, který jejich zasedání propagoval, bylo snadné.⁵⁷ Největší podpory se parlamenty dočkaly v provinciích, neboť tam měly nejsilnější zastoupení prvního a druhého stavu. Nejvýrazněji se proto ozýval lid v Beárnu, Bretani a Dauphiné.⁵⁸ V provinciích vznikaly hromadné demonstrace, přičemž šlechta povzbuzovala lid k násilným srážkám s královským vojskem. V některých provinciích byl dokonce zastaven výběr daní a například v Grenoblu 8. května 1788 začali vzbouřenci házet na královské vojsko tašky ze střeš.⁵⁹

V Grenoblu se 14. června 1788 sešlo na schůzi 9 církevních hodnostářů, 33 šlechticů a 59 příslušníků třetího stavu, mezi nimiž vynikali Jean Joseph Maunier a Antoine Pierre Joseph Marie Barnave. Společně se shodli na požadavku navrácení parlamentních úředníků zpět na jejich posty, a aby bylo svoláno „*zvláštní shromáždění provinčních stavů s přizváním příslušníků třetího stavu ve stejném počtu jako příslušníků duchovenstva a šlechty dohromady, a to na základně svobodných voleb.*“⁶⁰ Dalším důrazným požadavkem bylo opět svolání Generálních stavů. Návrh tohoto shromáždění získal podporu v celé provincii v Dauphiné a nebylo proti němu zakročeno.

Jednací místnost shromáždění byla poskytnuta rodinou výrobců Périerů, která nabídla svůj nedávno koupený zámek ve Vizille.⁶¹ Právě zde se 21. července 1788 sešlo 50 církevních zástupců, 165 šlechticů a 276 zastoupení třetího stavu. Bylo to další shromáždění notáblů, ze kterého byly vyřazeny

⁵⁵ MATHIEZ, s. 34.

⁵⁶ FURET, s. 73.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž, s. 74.

⁵⁹ TINKOVÁ, s. 34.

⁶⁰ SOBOUL, s. 73.

⁶¹ MATHIEZ, s. 36.

nejnižší vrstvy obyvatel. Toto „shromáždění notáblů“ propagovalo požadavky „obnovení parlamentů, kterým však měly být odňaty politické výsady: generální shromáždění stavů, jehož svolání se žádalo, „mělo mít výhradní moc, aby bojovalo proti despotismu ministrů a skoncovalo s rozkrádáním financí“.“⁶²

Důležitost tohoto shromáždění dokládá především skutečnost, že na něm měl mít třetí stav shodný počet zástupců jako vrstvy privilegované. Shromáždění se vyslovilo pro nutnost národní jednoty, aby byl vytvořen nový řád.⁶³

Postupný tlak donutil krále ustoupit. Pověřil proto Brienna zrušením plenárních dvorů a slíbil svolání Generálních stavů na 1. května 1789. V době tohoto aktu se vrátil na politickou sféru i dříve odvolaný Necker, Brienne byl totiž nucen přenechat mu svojí pozici.⁶⁴

⁶² SOBOUL, s. 73.

⁶³ Tamtéž, s. 74.

⁶⁴ JAMES, s. 47.

Generální stavy

Historie Generálních stavů, *États généraux*, sahá až do 14. století, kdy jejich existenci dokládá zpráva z roku 1302. I přesto, že král Filip IV. Sličný zapojoval do své politiky městské komuny, možnosti místních feudálů – šlechty, duchovenstva, měšťanstva – byly značně omezené. To vedlo k tomu, že se začala scházet „v jakýchsi zájmových organizacích, stavech.“⁶⁵ Lze je interpretovat jako poradní orgán, ve kterém žádal král od stavů stanovisko nebo radu v nějaké vzniklé situaci, kdy pak „společnosti od nejnižších až po nejvyšší vrstvy tomu zcela nejvyššímu předala ve své podstatě stejnorodý požadavek všech korporací království.“⁶⁶

Období 14. století, i to, které mu předcházelo, se vyznačovalo neshodami mezi papežem a králem. Z tohoto důvodu na těchto zasedáních stavů vystoupil poprvé Pierre Flote s tezí, že moc francouzského krále nepochází z moci papeže, ale tato moc pochází přímo od Boha. Další zasedání proto byla vedena v duchu opozice proti papežovým nárokům. Na zasedání těchto Generálních stavů bylo rozhodnuto také o osudu templářského řádu, který byl zničen 13. října 1307.⁶⁷

Pravidla zasedání Generálních stavů nebyla nikdy pevně stanovena a stejně tak tomu bylo i v případě volebního procesu, tedy hlasovacího práva, počtu okrsků a poslanců. Nepřispívala tomu ani skutečnost, že poslední doložené zasedání proběhlo 27. října 1614, kdy se na něm sešlo „140 zástupců církve, 132 reprezentantů šlechty a 192 delegátů třetího stavu, tedy soudních úředníků, členů nejvyšších soudních dvorů a radních velkých měst.“⁶⁸ Vše bylo svoláno na pokyn regentky Marie Medicejské, jejíž hýřivá politika dovedla zemi k finanční tísní, proto musela akceptovat požadavky opozice a svolat Generální stavy. Během zasedání se ukázala různorodost požadavků všech tří stavů. Duchovní vystoupili

⁶⁵ KUDRNA, Jaroslav, HOŠEK, Radislav, HRUŠKA, Blahoslav, HROCH, Miroslav, KUBIŠOVÁ, Vlasta, SVÁTEK, František, HERMAN, Karel, KUBIŠ, Karel, *Dějiny Francie*, Praha 1988, s. 126.

⁶⁶ FURET, s. 84.

⁶⁷ KUDRNA, HOŠEK, HRUŠKA, HROCH, KUBIŠOVÁ, SVÁTEK, HERMAN, KUBIŠ, s. 126.

⁶⁸ BUDIL, Ivo, *Úsvit rasismu*, Praha 2013, s. 457.

se svým rozhořčením proti nantskému ediktu, tedy tolerování kalvinistů, díky němuž vzrostl počet hugenotů v zemi z 1,2 milionů na 1,6 milionů. Šlechta tradičně bojovala proti zavedení dědičnosti úřadů a povyšování do šlechtického stavu po zakoupení úřednického postu. Třetí stav rovněž vystoupil a domáhal se většího podílu na moci a žádostí „*po rozumném vyvážení stáních příjmů a výdajů.*“⁶⁹ Zasedání bylo nakonec rozpuštěno a přibližně na dalších dvě stě let nebylo jiné svoláno⁷⁰

Vidina svolání Generálních stavů v roce 1789 vzbudila velký ohlas především u buržoazie, která v této příležitosti spatřovala šanci získat více politických práv. Avšak „*aliance*“, kterou tvořila se šlechtou v boji proti absolutismu, se roztrhla, když pařížský soudní parlament publikoval 21. září 1788 výnos, ve kterém bylo obsaženo, že shromáždění stavů bude „*pravidelně svoláváno a složeno tak, jak tomu bylo v r. 1614.*“⁷¹ To by znamenalo, že zástupci všech stavů budou mít stejný počet zastoupení, což by vedlo k tomu, že při hlasování o nových reformách by vždy první a druhý privilegovaný stav přehlasoval ten třetí.

Tím se z dosavadního konfliktu parlamentu s králem stal konflikt nový, kdy se boj „*mezi monarchií a šlechtou proměnil ve společenský konflikt mezi privilegovanými a neprivilegovanými třídami.*“⁷² Třetí stav nebyl ve své snaze získat dvojnásobné zastoupení osamocen, v jeho prospěch se postavili i někteří zástupci světské a klerikální aristokracie.⁷³ Mezi nejznámější jména, která se přidala k třetímu stavu, patřila François Alexandre Frédéric, duc de la Rochefoucauld-Liancourt, Gilbert du Motier, markýz de La Fayette, Adrien Du Port, Hérault de Séchelles, Lepeletier de Saint-Fargeau. Tito se společně s třetím stavem vyslovili pro požadavky soudní a daňové rovnosti, v neposlední řadě občanské svobody. Nejdůležitějším bod však představovalo dvojnásobné zastoupení členů třetího stavu. Se svými návrhy předstoupili před Neckera, který

⁶⁹ KUDRNA, HOŠEK, HRUŠKA, HROCH, KUBIŠOVÁ, SVÁTEK, HERMAN, KUBIŠ, s. 126.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ SOBOUL, s. 84.

⁷² HIBBERT, s. 33.

⁷³ Tamtéž.

následně chtěl tuto otázku řešit na druhém shromáždění notáblů, konaném v listopadu 1788.⁷⁴

Necker shromáždění zahájil proslovem, v němž upozornil na roli Generálních stavů v roce 1614 a vyslovil se pro myšlenku spravedlivého zastoupení, kde upozorňoval na nutnost zdvojnásobení hlasů třetího stavu. K tomu doložil výsledky svého průzkumu, kde s novou formou hlasování souhlasila většina zástupců. Naopak odpůrců bylo podstatně méně.⁷⁵ Shromáždění notáblů však tento krok zdvojnásobení počtu třetího stavu nepodpořilo. Necker neměl jinou možnost než se obrátit na parlament, který se vyjádřil v jeho prospěch a následně ve svém výnosu, který vydal 5. prosince 1788, deklaroval dvojnásobné zastoupení třetího stavu. Toto rozhodnutí neřešilo jednu z důležitých otázek, a to jakým způsobem se bude hlasovat, zda podle stavů nebo počtu hlav. Společně s touto otázkou se Necker musel zaobírat i dalšími dvěma otázkami, které publikoval ve své zprávě 27. prosince 1788, kterou předložil před královskou radou. Jednalo se především o „*otázku poměru počtu poslanců k počtu obyvatelstva, otázku dvojnásobného zastoupení třetího stavu a otázku volby poslanců uvnitř toho nebo onoho stavu.*“⁷⁶

Prohlášení o datu svolání Generálních stavů a volebního řádu bylo zveřejněno 24. ledna 1789.⁷⁷ Poprvé volební okruh zahrnoval nejen svobodná a sněmovní města, ale i ta venkovská.⁷⁸ U veřejnosti vzbudila volební kampaň veliké nadšení, zapojila se do ní většina obyvatelstva, která splňovala majetkový cenzus, který zahrnoval všechny muže nad pětadvacet let, kteří odváděli daně alespoň ve výši šesti liber. Volby provázela také propaganda, v níž figurovala díla velkých myslitelů té doby, především Emmanuela Josepha Sieyése s názvem *Čím je třetí stav?*⁷⁹

⁷⁴ SOBOUL, Albert, *Francouzská buržoazní revoluce*, Praha 1951, s. 70–71.

⁷⁵ FURET, s. 84–87.

⁷⁶ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 85.

⁷⁷ Tamtéž, s. 86.

⁷⁸ HOTMAR, Josef, *Dobrodružství Velké revoluce 1789–1799*, Praha 1989, s. 27.

⁷⁹ TINKOVÁ, s. 35.

Volební účast čítala přibližně pět až šest milionů poddaných.⁸⁰ Celkem bylo zvoleno 1201 poslanců, z nichž bylo „291 šlechticů, 300 duchovních a 610 příslušníků třetího stavu“⁸¹. Zástupci šlechty se různili ve svých postojích. Patřili mezi ně vévoda Orleánský, konzervativně smýšlející statkáři z provincií a část považující se za liberály, především markýz de La Fayette. „Necelou šestinu církevních zástupců tvořili preláti, většinou to byli faráři a znalci Encyklopedie. Mezi zástupci třetího stavu převažovali profesionálové zralého věku, hlavně právníci, i když někteří z nich pocházeli z jiného stavu – např. abbé Sieyès, který byl zvolen jedním z dvaceti zástupců Paříže poté, co jej duchovní v Montfort-Í Amaury zavrhli.“⁸²

Dalším krokem bylo sepsání stížností, čímž se věnovalo každé shromáždění. Duchovenstvo a šlechta se sešly pouze v jednom obvodu a do Versailles poslala pouze jeden soupis stížností. Příslušníci třetího stavu měli tento proces o něco komplikovanější, neboť v něm museli skloubit požadavky z farností a z měst. Celkově se zachovalo na 60 000 soupisů stížností rolníků a řemeslníků, soupisů soudních okresů 523 z 615. Soupisy všech stavů měly společnou ideu – jednomyslně odsuzovaly absolutismus a požadovaly zřízení ústavy. Funkci schvalování daní a vyhlásování nových zákonů chtěly ponechat v rukou národního zastoupení a místní správa by měla být v kompetenci místních volených provinčních shromáždění stavů.⁸³ Mezi další požadavky patřilo „zrušení feudálního práva, prosazení daňové rovnosti, záruky svobody tisku, zjednodušení justice a definování práva poddaných ve vztahu ke královské vládě, která garantovala individuální svobody.“⁸⁴

Král si zástupce všech stavů pozval 2. května 1789 do Versailles. Se šlechtou a duchovenstvem se sešel se všemi počty ve svém kabinetě, oproti tomu s třetím stavem jednal hromadně ve své ložnici, což byl důkaz podřízenosti tohoto stavu. Do sálu museli vcházet zadními dvířky, zatímco ostatní

⁸⁰ HOTMAR, s. 27.

⁸¹ HIBBERT, s. 38.

⁸² Tamtéž.

⁸³ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 89-90.

⁸⁴ TINKOVÁ, s. 35

privilegované stavy měly přístup velkou branou.⁸⁵ Na mši svatou 4. května byl v programu průvod ulicemi Versailles, který byl zakončen v kostele sv. Ludvíka, kterého se zúčastnili zástupci všech vrstev, včetně krále a královny Marie Antoinetty. Každý ze stavů měl do jisté míry předepsáno, jaký oděv by měl mít na sobě. Klérus se objevil v bílých a červených robách a šlechta měla oděv s bohatým zlatým zdobením. Třetímu stavu pak příslušel jednoduchý černý oblek.⁸⁶

První zasedání bylo stanoveno na 5. května 1789. Poslanci se sešli v sálu, který se nacházel v ulici des Chantiers. Král dorazil společně s Neckerem a novým strážcem pečeti a odpůrcem reforem Charles Louis François de Paule de Barentinem společně s královnou. Král v úvodu pronesl krátkou zahajovací řeč, ve které vyslovil nadšení ze svolání stavů a možnosti vyslechnout si názory svých poddaných, a v neposlední řadě vyslovil naději, že bude společně se všemi třemi stavy usilovat o dobro státu.⁸⁷ Následovala krátká takřka bezobsažná řeč Barentina. Nejočekávanější byl proslov Neckera, který nakonec mluvil téměř tři hodiny pouze o finančních záležitostech, aniž by se vyjádřil ke způsobu, jakým se bude hlasovat. Zasedání se pro mnohé stalo velkým zklamáním.⁸⁸

Téhož večera se zástupci třetího stavu setkali na jiné schůzi, aby se domluvili na společném postupu na zasedáních, neboť si uvědomovali své slabé postavení. Podle krajů se sešli „*Bretaňáci, nejrozhorlenější na šlechtu, v čele s Chapeliérem a de Lanjuinaisem, zástupci z Franceh-Comté se sdružili kolem advokáta Blanca, Artesiané kolem Robespiera, Dauphiňané kolem Mouniera a Barnava*“.⁸⁹ Výsledkem bylo usnesení, že pozvou k verifikaci mandátů ostatní dva stavy.⁹⁰ Následujícího dne, 6. května 1789, se členové prohlásili za „poslaneckou sněmovnu“ s plánem vytvořit zvláštní komoru. Tímto dali jasně najevo, že neuznávají tradiční rozdělení na stavy.⁹¹ Přijali nový název Komuny,

⁸⁵ MATHIEZ, s. 47.

⁸⁶ ROSENTHAL, Miriam, *The French Revolution*, London 1966, s. 25.

⁸⁷ HIBBERT, s. 43.

⁸⁸ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 92.

⁸⁹ MATHIEZ, s. 47.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 93.

s razantním odmítáním, „aby plná moc zástupců druhých dvou stavů byla ověřována odděleně.“⁹²

Následujícího dne začaly diskuze vedené každým stavem v oddělených místnostech, kam měl přístup pouze příslušník onoho stavu, což zapříčinilo, že nebylo možné dojít k nějakému kompromisu. Debaty se vlekly téměř měsíc. Proti tomu vystoupil Sieyès, který vyzval ostatní dva privilegované stavy s tím, aby se přidaly k třetímu stavu k diskuzi. Ohlas získal především u duchovenstva, respektive mezi nižším klérem, který doufal v reformu uvnitř vlastního stavu a často byl proti jejich zájmům. Sieyès dál pokračoval ve své snaze vyvěšením seznamu dne 12. června 1789, kam se mohli zapsat členové privilegovaných skupin, ochotní přidat se ke třetímu stavu.⁹³ Následně bylo přikročeno k verifikaci mandátu všech tří stavů dohromady, kdy se začala vyvolávat jednotlivá jména. Příštího dne se k Třetímu stavu připojili tři faráři z Poitou, následující dny se přidalo dalších 16 farářů.⁹⁴ „15. června Sieyès žádal poslance, aby se bezodkladně zabývali ustaveným shromážděním. Protože zahrnuje nejméně devadesát šest setin národa.“⁹⁵

Sieyès navrhl i změnu názvu uskupení, neboť je již nešlo označit za generální stavy. Návrhů na nový název bylo několik, Sieyès propagoval označení *Shromáždění známých a pověřených zástupců francouzského národa*. Jeho kolega, Mounier, byl pro označení *Zákonné shromáždění zástupců většiny národa, jednající v nepřítomnosti menšiny*. Dalším kandidátem na myšlenku nového názvu byl Honoré Gabriel Riqueti de Mirabeau se *Zástupci francouzského lidu*. Vítězný návrh názvu byl nakonec přijat poslancem z Berry, Legranda - *Národní shromáždění*.⁹⁶ Otázka hlasování byla podstatná, neboť podstoupené kroky by nabyly významu teprve v průběhu hlasování, kdy by se k třetímu stavu přidala část duchovenstva a liberálně smýšlející sympatizanti z šlechtické vrstvy a přehlasovali by tím ostatní dva privilegované stavy.

⁹² FURET, s. 97.

⁹³ TINKOVÁ, s. 40.

⁹⁴ MATHIEZ, s. 48.

⁹⁵ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 93.

⁹⁶ Tamtéž.

Problém by nastal pouze v případě, že by bylo rozhodnuto hlasovat podle stavů, kdy by naopak většinu hlasů získala privilegovaná sféra.

Dne 17. června 1789 se během hlasování vyslovalo 490 zúčastněných poslanců proti 90 k přijetí prohlášení Národního shromáždění. S tímto aktem byl odsouhlasen i dekret, který pojednával o zajištění vybírání daní a splacení úroků z veřejného dluhu. Shromáždění se rovněž rozhodlo o právu povolovat daně. Toto stanovisko nejdříve přinutilo jednat stav duchovní, který jako první udělal krok a hlasy 149 proti 137 se rozhodlo přidat se k myšlenkám třetího stavu.⁹⁷ Oponentem zůstala už jen knížata, vysoká šlechta a členové parlamentu, kteří se snažili zachránit své postavení apelováním na krále, aby takové jednání zastavil.

Král se s touto podporou rozhodl 19. června zrušit všechna rozhodnutí třetího stavu. Snažil se též zamezit dalšímu zasedání tohoto nově vzniklého shromáždění, a proto byl sál na jeho rozkaz uzavřen, pod absurdní záminkou nutných oprav.⁹⁸ Národní shromáždění proto na návrh dr. Josepha Ignace Guillotina přesunulo své jednání do nedaleké Míčovny. Tento orgán se těšil velkému ohlasu mezi lidovou vrstvou, která se shromáždila před budovou. Cílem tohoto zasedání bylo navrhnout ústavu, která měla být postavená na pevných základech, přičemž deklarovali, že se v žádném případě nerozejdou, dokud tak neučiní.⁹⁹ Tuto přísahu složili všichni zasedající členové s nadšením, s výjimkou Martina Ducha, poslance za Carcassone. K Národnímu shromáždění se oficiálně připojilo duchovenstvo v kostele svatého Ludvíka. Tím rozšířilo jeho řady o pět prelátů v čele s arcibiskupem z Vienne a 144 farářů. Řady byly rozšířeny i dvěma šlechtici – markýzem de Blaconssem a hrabětem d'Agoult.¹⁰⁰ Dále bylo domluveno další královské sezení, které se odložilo na 22. červen 1789.

Král vystoupil před shromážděné a své rozhořčení publikoval ve dvou prohlášeních, která však byla čtená jinou osobou. Text byl navržen Neckerem, ale většina proslovu byla připravená jeho odpůrci v čele s Marií Antoinettou a hrabětem Artois. Král se vyslovil pro podporu práva stavů hlasovat

⁹⁷ Tamtéž, s. 93–94.

⁹⁸ SOBOUL, *Velká buržoazní revoluce*, s. 77.

⁹⁹ HIBBERT, s. 51.

¹⁰⁰ MATHIEZ, s. 48–49.

o daních a půjčkách, dále uznal právo jednotlivce na osobní svobodu, a především pro svobodu tisku a decentralizaci státní správy. Souhlasil rovněž se zásadou daňové rovnosti. „*Nezmínil se však o dostupnosti všech povolání pro všechny a o společném hlasování uvažovali pouze u omezeného okruhu problému, výslovně je však zavrhl v případě všech otázek týkajících se generálních stavů.*“¹⁰¹ Tím chtěl udržet hierarchické uspořádání v aristokratické společnosti a ve výsledku sice přihlédl k liberálním požadavkům, ale zároveň odmítl možnost rovných práv.¹⁰²

Král zasedání ukončil s poněkud lehce vyhrožující řečí: „*Jestliže nešťastnou shodou okolností, na niž nechci myslet, by se stalo, že byste mne opustili v mých tak ušlechtilých záměrech, sám bych se staral o blaho svého lidu, sám bych se považoval za jeho opravdového představitele... Uvažte, pánové, že žádný z vašich návrhů, žádné z vašich opatření nemůže nabýt právní moci bez mého výslovného schválení... Nařizuji vám, pánové, abyste se ihned rozešli a zítra ráno se dostavili každý do zasedací síně určené vašemu stavu, abyste pokračovali ve svých zasedáních. Nařizuji tudíž vrchnímu královskému ceremoniáři, aby dal připravit zasedací síň.*“¹⁰³

Třetí stav zůstal jako jediný v zasedací místnosti a i přes králův rozkaz povolal své členy za nedotknutelné. Když později rostlo množství přeběhlíků, král společně se šlechtou rezignoval a 27. června vyzval ostatní členy prvních dvou stavů, aby se připojili k Národnímu shromáždění.¹⁰⁴ Dne 7. července pak vytvořil Ústavní výbor, který se 9. července 1789 prohlásilo za *Ústavodárné národní shromáždění*. Takový postup je mnohými historiky považován za mírný, neboť požadavků bylo dosaženo bez použití násilí. K tomu došlo až následně, kdy se král a aristokracie rozhodli naposledy vzepít se nastoleným podmínkám třetího stavu.¹⁰⁵ Ještě předtím, než vyzval duchovenstvo a šlechtu, aby se přidala ke třetímu stavu, nechal v tajnosti povolat na 20 000 vojáků z cizích pluků, především švýcarských, neboť u nich se domníval, že nebudou ovlivněni situací

¹⁰¹ FURET, s. 99.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ MATHIEZ, s. 49.

¹⁰⁴ FURET, s. 99.

¹⁰⁵ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 95.

na domácí scéně. Vojáci se utábořili v Saint Denis, v Saint Cloud, v Sévres a na Martově poli. Úmysl Ludvíka XVI. rozehnat násilím Národní shromáždění byl zcela očividný.¹⁰⁶ Král dokonce 11. července 1789 propustil z funkce Neckera a povolal místo něho člověka, který byl známý pro svůj protirevoluční postoj – ministra války maršála Viktora de Broglie. Když se zpráva o propuštění oblíbeného ministra následujícího dne roznesla po Paříži, bursovní agenti na protest Neckerova odchodu zavřeli bursu. Prvnímu ozbrojenému konfliktu již nebylo možné zabránit.¹⁰⁷

¹⁰⁶ MATHIEZ, s. 51.

¹⁰⁷ SOBOUL, *Velká buržoazní revoluce*, s. 81.

Den dobytí Bastily

Národní shromáždění se ujalo svých povinností velmi rychle a dne 12. července 1789 svolalo nové zasedání, ve kterém zavedlo nový Stálý výbor. Další článek pak ustanovil, že „na každém okresu bude požadováno, aby sestavil seznam 200 občanů, kteří byli veřejně známi a byli schopni nosit zbraň, že budou shromážděni jako sbor pařížské milice, aby bděli nad veřejnou bezpečností.“¹⁰⁸

Téhož dne došlo ke střetu mezi královými jednotkami a obyvateli na náměstí Ludvíka XV. Vojáci byli pověřeni vyklidit náměstí, dle klasických pokynů měli dav zahnat použitím plochých čepelí šavlí a obklopit jej koňskou kavalerií. Boje se přesunuly do zahrad v Tuileriích, kde byla na pomoc vzbouřencům vyslána garda, která nakonec kavaleristy ze zahrad vytlačila. Dav ve svém běsnění pokračoval k obydlím obchodníků se zbraněmi. Svědectví jednoho mistra uvádí, že z jeho dílny bylo odcizeno „150 mečů, čtyři velké čepel, 58 loveckých nožů, 10 párů pistolí a osm mušket.“¹⁰⁹ Takto ozbrojeni pokračovali ve svém rabování v klášteře Saint-Lazare, odkud si odnesli velké zásoby od obilí až po víno, ocet a olej.¹¹⁰ Získání střelného prachu byla věc poněkud obtížná, navíc jí disponovala pouze armáda, a Pierre Victor, baron de Besenval de Brünstatt, který velel vojskům povoláním Ludvíkem XVI., nechal převézt všechn střelný prach do Bastily.

Ozbrojování lidu pokračovalo. Žádali především poskytnutí dalších zbraní na představitelích města, v tomto případě na cechmistrově obchodníků, který zastával zároveň funkci policejního prévôta de Flessellovi. Ten se dav snažil zadržet taktikou slibů, a tím plnění požadavků podstatně odklád.¹¹¹ Nejdříve je poslal do kartuziánského kláštera a následně do Lucemburského paláce. Mezi jeho dalšími návrhy byla i zbrojovka v Charlesville. Nakonec se však ukázalo, že poskytnuté informace byly nepravdivé, neboť sklady žádné zbraně neobsahovaly.

¹⁰⁸ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 99.

¹⁰⁹ SCHAMA, Simon, *Občané. Kronika Francouzské revoluce*, Praha 2004, s. 410.

¹¹⁰ SCHAMA, s. 409–410.

¹¹¹ HOTMAR, s. 33.

Na de Flessellovo doporučení se obrátili na hraběte de Sombreuil, který téhož času měl ve správě Invalidovnu, kde se nacházela kasárna s potřebnými zbraněmi. De Flesselle vyzval hraběte, aby poskytl 30 000 mušket pro občany. De Sombreuil se pokusil získat čas výmluvou, že na takové vydání zbraní musí poslat žádost o svolení do Versailles. Nakonec se třicet pět soudků se střelným prachem našlo na „barži“ v Saint-Nicolas.¹¹² Vzhledem k nutné potřebě vyzbrojení se dav soustředil na sklad zbraní v Invalidovně, která byla střežena guvernérem Sombreuilem, disponujícím oddílem dělostřelectva. K dispozici měl i generála Besenvala s vojenskými oddíly. V devět hodin ráno obklopilo budovu přibližně 30 000 mužů, mezi nimiž figurovali členové francouzské gardy, písařů soudních cechů či farář ze Saint-Étienne-du-Mont.¹¹³

Sombreuile se pokusil zabránit získání zbraní tím, že pověřil dvacet veteránů, aby všechny zbraně ve skladě zničili. Rozmontovali však pouze dvacet mušket za šest hodin.¹¹⁴ Hlavní představitelé zástupu apelovali na guvernéra, aby se vzdal, a po jeho odmítnutí si dav vynutil vstup do budovy. V nastoleném zmatku se nikdo nezmohl na mobilizaci královských jednotek. Dav zkonfiskoval všechny zbraně, včetně několika děl.¹¹⁵ Vzbouřenému obyvatelstvu v té době chyběla už jen větší zásoba střelného prachu, která se nacházela v Bastile.

Bastila byla symbolem královské moci a útlaku. „*Existovalo i hodně jiných vězení, tohle však bylo právě vězení vrtošivé libovůle, podivínského despotismu, církevní a byrokratické inkvizice.*“¹¹⁶ Byla postavená ve 14. století a měla sloužit jako pevnost. Stavba disponovala osmi oblými věžemi a třicetimetřovými zdmi a sloužila jako státní vězení pro občany, kteří byli přivedeni na základě *lettres de cachet*, tedy udání, s tím, že se zároveň „*neprovinili s ničím, co by se dalo trestat podle zvykového práva.*“¹¹⁷ Bastilu jako symbol krutého vězení doprovázela řada legend, které mezi lidmi její symbolický význam ještě zvýraznily. Stala se i tématem spisu, který vydal roku 1782 právník

¹¹² SCHAMA, s. 410.

¹¹³ MICHELET, Jules, *Francouzská revoluce*, Praha 1989, s. 34–35.

¹¹⁴ SCHAMA, s. 413.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 413–414.

¹¹⁶ MICHELET, s. 33.

¹¹⁷ HIBBERT, s. 63.

a novinář Simon Linguet, *Mémoires sur la Bastille*. Mezi nejslavnější vězně patřil i Voltaire. Přesto význam této věznice na konci 18. století nehrál již tak stěžejní úlohu jako například ve středověku a vyznačovala se mírnějším způsobem zacházení s trestanci. Navíc zde nebylo uvězněno více než deset vězňů.¹¹⁸ Na jaře roku 1789 byly dokonce diskutovány návrhy, že by tato stavba měla být zbourána a na jejím místě následně zřízeno náměstí.¹¹⁹

Toto vězení bylo posíleno švýcarskou gardou čítající asi sto mužů v čele s markýzem Bernardem-Reném de Launay, který nebyl příliš rozhodnou osobou a nebyl schopný zabránit útoku na věznici ani udržet pozice jednotek v ní. Jeden z nadporučíků, který byl poslán s vojskem o síle 32 švýcarských vojáků na obranu Bastily, Deflue, charakterizoval své činy v dopise: „*Jasně jsem z jeho ustavičné nejistoty a nerozhodnosti poznal, že kdybychom byli napadeni, velení by nestálo za nic. Byl tak vystrašený, že si pletl stíny stromů s nepřítelem, takže jsme museli být celou noc v pohotovosti. Štábní důstojníci ... i já sám jsme se ho často snažili ujistit, že naše pozice není tak slabá, jak se zdá, a přesvědčit ho, aby se věnoval důležitějším záležitostem a neplýtval energií kvůli maličkostem. Když nás poslouchal, zdálo se, že souhlasí. Ale vzápětí udělal přesný opak, než si to znovu rozmyslel.*“¹²⁰ I přes reálnou možnost napadení Bastily kvůli zásobám střelného prachu jí nezajistil dostatečnou výši potravin a omezil je pouze na dvoudenní přiděly chleba. Daleko závažnější problém byla neexistence vlastního přívodu pitné vody.¹²¹ Co se týče vojenské výbavy, byl ovšem důslednější a zajistil pevnost několika děly ve věžích a ve dvoře. Některá z nich byla navíc nabyta kartáči. Na věže nechal přivést celkem šest vozů dlažebních kostek, koulí a starého železa.

Po zajištění věží nechal de Launay vybavit spodní střílny puškami, „*z nichž každá vystřelovala půldruhé libry kulek.*“¹²² Nejspodnější část věznice pak zabezpečil stráží ze švýcarské posily, neboť u nich bylo eliminováno riziko projevů výčitek ze střelení na francouzský lid. Zbylé pozice byly obsazeny

¹¹⁸ HIBBERT, s. 63.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 63–64.

¹²⁰ HIBBERT, s. 64.

¹²¹ SCHAMA, s. 424.

¹²² MICHELET, s. 55.

„invalidy.“¹²³ Děla Bastily byla situována do tří ulic – Saint Antoine, des Tournelles a de Jean Beuassire. Milice pevnosti a takto namířená děla probouzela v lidu neklid, a proto vyslal delegaci s požadavkem, aby namířená děla byla neprodleně stažena. De Launay přijal delegaci s pozváním mužů na snídání, na které se měly prodiskutovat vznesené požadavky. De Launay nakonec delegaci vyhověl a nechal zatlouct okna střílen prkny.¹²⁴ Zástupci se zdrželi snídání, během níž byla audience přerušena hlukem z ulice, kam dorazil rozběsněný dav z Invalidovny, rozšířen o stovky demonstrantů, kteří se připojili z předměstí Svatého Antonína a okolních čtvrtí.¹²⁵ Davem začalo zmítat podezření, že delegace byla násilně zadržena. Vyslali tedy další zástupce z okrskového velitelství v Saint-Louis-la-Culture Thuriota de la Roziéra. Jeho instrukce byly jasné: „*Děla i s prachem je nutné stáhnout a předat domobraně, která zastupuje město Paříž, přičemž jednotka těchto oddílů má převzít Bastilu.*“¹²⁶ Tomu de Launay oponoval tím, že akceptuje pouze poslané pokyny z Versailles. Vykonán byl pouze jediný ústupek – stažení děl, na které Thuriot osobně dohlédl.¹²⁷ Než se vydal zpět na radnici podat hlášení, promluvil k vojákům, přičemž se „*zapřísáhl, a dal přísahat i posádce, že nebudou-li napadeni, nic nezačnou.*“¹²⁸ Thuriot se měl kolem půl druhé vrátit společně s Ethiesem de Corny zpátky do Bastily.¹²⁹ Dav dával najevo nespokojenost s průběhem jednání vyslanců z radnice a začal sám aranžovat plány na dobytí pevnosti. Sládek Santerre přišel s nápadem zapálení vězení pomocí poleptání/nastříkání karafiátovým a levandulovým olejem, který den předtím ukořistili, a zažehl by se pomocí fosforu. Větší iniciativu projevil místní kovář, který, vyzbrojen sekýrou, vylezl na střechu malé strážnice, z níž byl přístup na padací most. Přestože se ocitl pod palbou, podařilo se mu přesekat jištění padajícího mostu, a tak se dav mohl dostat

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ HIBBERT, s. 64.

¹²⁵ Tamtéž, s. 66.

¹²⁶ SCHAMA, s. 25

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ MICHELET, s. 37.

¹²⁹ SCHAMA, s. 426.

na dvůr. Při uvolnění mostu došlo k první ztrátě na životě, kdy most spadl na muže z davu.¹³⁰

Povstalci se dostali přes mosty do Cour du Gouvernement, kde se na pravé straně nacházela rezidence velitele, a na levé hlavní brána do Bastily. V této části byli napadeni vězeňským arzenálem, který se začal bránit střelbou z mušket a následně z děl. Dosud je však sporné, kdo se zasadil o první výstřel. Obrana byla zpočátku úspěšná, dav se začal přesouvat mimo dosah střelby. Povstalci museli změnit dosavadní strategii zapálením dvou vozů naplněných slámou, což vytvořilo efekt kouřové clony.¹³¹ De Launay se snažil dosáhnout kapitulace, neboť s nedostatečnými zásobami si nemohl dovolit delší obléhání. Jeden z jeho předložených návrhů byl vyhodit střelný prach do vzduchu, což by zničilo z větší části předměstí Saint-Antoine. Tento plán byl však okamžitě zamítnut přítomnými vojáky, proto se rozhodl pro vyjednávání. V pět hodin odpoledne nechal z věže poslat bílý kapesník, po kterém následovalo zastavení palby z pevnosti, a škvírou ve zdi byl prostrčen list s kapitulací napsaný maršálem osobně. Požadavky v dopise byly odmítnuty a dav se chystal opět k útoku. Následně se náhle sesunul padací most, lidé se vřítily do věznice, osvobodili všech sedm trestanců a zmocnili se i střelného prachu. Celková bilance „bitvy“ dosáhla počtu 83 mrtvých vojáků občanské armády, dalších patnáct později přišlo o život na následky zranění. Z pevnosti pak zemřel jeden veterán, a další tři byli zraněni. Hlavní obránce Bastily, de Launay, skončil mrtvý v příkopě.¹³²

Francouzský historik Jules Michelet označil tuto událost „aktem víry“, avšak z dochovaných popisů ho lze spíše označit pojmem „davové šílenství“. Přesto se 14. červenec 1789 stal jedním z nejslavnějších mezníků v dějinách Francie, neboť *„tento velký den zůstane jedním z věčných svátků lidského rodu nejenom proto, že byl prvním dnem osvobození, ale proto, že dospěl nejvýše ve vzájemné svornosti.“*¹³³

¹³⁰ MICHELET, s. 39.

¹³¹ HIBBERT, s. 67.

¹³² SCHAMA, s. 428–429.

¹³³ MICHELET, s. 32.

Vyhlášení Deklarace práv člověka a občana

V době dobytí Bastily pobývalo Národní shromáždění ve Versailles, kde připravovalo vyslání deputace ke králi. To mělo žádat o ústupky, především stažení vojsk z centra a okolí Paříže. Král se nakonec rozhodl předstoupit 15. července 1789, před Národní shromáždění osobně, aby jej ujistil o svém rozhodnutí odvolat vojska, což bylo přijato kladně většinou shromáždění.¹³⁴ Mirabeau reagoval na jeho počínání slovy: „*Počkáme, až nám král sám předloží přátelské návrhy. Nejprve ho přijmeme chladnou uctivostí...Mlčení lidu je ponaučením králům.*“¹³⁵ Král před shromážděním potvrdil svůj rozkaz stáhnutí vojenských jednotek z Paříže. Shromáždění projevilo uspokojení s královými postupy a ihned vyslalo delegaci, aby o novinkách zpravila Paříž.¹³⁶ Nevyřešila se však otázka, zda-li bude Necker opět povolán do své funkce. Přesto se všeobecně považoval průběh jednání za úspěšný, král byl dokonce ve vší úctě doprovázen zpět do paláce.¹³⁷

Mezitím buržoazní třída využila zmatku lidové revoluce a převzala správu hlavního města, vyhlásila změnu názvu Stálého výboru na Pařížskou komunu, která si následně zvolila za starostu poslance Jeana Sylvaina Baillyho, velitelem buržoazní milice, která dostala název Národní garda, se pak stal La Fayette.¹³⁸ Skládala se z 24 000 dobrovolníků a měla být určena k udržení pořádku, a především, pouze k obraně státního území.¹³⁹ Král byl nucen ve své toleranci a ústupcích pokračovat i následující dny, kdy 16. července souhlasil s povoláním Neckera zpátky do své funkce. Dalšího dne se osobně setkal s novým starostou na radnici a potvrdil tím jeho působnost.¹⁴⁰ Pokoření královské moci městskou revolucí bylo očividné a šlechta, která dala najevo svůj nesouhlas se vzniklou

¹³⁴ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 99.

¹³⁵ HIBBERT, s. 77

¹³⁶ JOHNSTON, Robert Matteson, *The French Revolution, a short history*, New York 1910, s. 70–71.

¹³⁷ HIBBERT, s. 77.

¹³⁸ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 99.

¹³⁹ SOBOUL, Albert, *Národní armáda za Francouzské buržoazní revoluce (1789–1794)*, Praha 1951, s.

23.

¹⁴⁰ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 99.

situací, se začala hromadně stěhovat z hlavního města. Během července a srpna čítal počet dvořanů, kteří opustili hlavní město, na několik tisíc osob, mezi nimiž figurovala jména například hraběte z Artois, prince de Condé, vévody d'Enghien či rodiny Pontiu.¹⁴¹ Mezi vybranými destinacemi vévodilo Nizozemsko, Švýcarsko a Lucembursko.¹⁴² Ostatní francouzská města se o událostech v Paříži dozvěděla až s dvoudenním zpožděním, královští intendanty, kteří spravovali provincie, začali své posty opouštět a jejich pozice převzala místní samospráva podle pařížského modelu.¹⁴³

Třetí stav postupně zaujal své místo ve správě země a očekávalo se od něj vyřešení požadavků na změnu feudálního systému země, neboť nová forma vlády vyznávala rovnost občanství, odstranění privilegií, regionálních a místních, apelující na to, že všichni patří k jednomu národu a podle toho k ní ostatní obyvatelé vzhlíželi a čekali na změny.¹⁴⁴

Toto očekávání doprovázely i obavy z aristokratického spiknutí. Situaci nelepšil ani fakt, že hospodářská krize, která zastihla zemi roku 1789, zapříčinila zhoršení sociálního postavení řady lidí. K tomu se přidaly i skupiny zlodějů, o nichž se začaly šířit mnohdy nepravdivé zprávy, což podněcovalo paniku a hněv rolníků. Situace zašla tak daleko, že se rolníci začali ozbrojovat a vyčkávali připraveni k boji proti domnělému nebezpečí. To dalo na konci července 1789 podklad pro vznik tzv. „Velkého strachu“. Panika se nejvíce šířila v šesti oblastech Francie – ve Franche-Comté, v Champagni, v Beauvaisisu, v Nameteš, Ruffecu a Maine, a v období od 20. července do 6. srpna zachvátila většinu Francie.¹⁴⁵ Tyto obavy se ukázaly být neopodstatněné, avšak rolníci svůj hněv obrátili proti vrchnosti. Seskupili se okolo jejich zámků s požadavkem vydání listin, které poskytovaly šlechticům mnohá vrchnostenská práva. Na některých místech došlo i k zapalování těchto sídel, pokud byli svým pánem odmítnuti, a docházelo i ke ztrátám na životech. Stálý výbor dal okamžitě pokyn k rozeslání oběžníků farářům s pokynem kázat a vyzývat obyvatele ke klidu. Následně bylo

¹⁴¹ FURET, s. 104.

¹⁴² SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 100.

¹⁴³ TINKOVÁ, s. 45.

¹⁴⁴ HUNTOVÁ, Lynn, *Francouzská revoluce. Politika, kultura, třída*, Brno 2007, s. 202.

¹⁴⁵ SOBOUL, *Velká Francouzská revoluce*, s. 104.

proti vzbouřeným sedlákům použito síly, neboť i členové buržoazie byli pozemkovými vlastníky a od rolníků vybírali obvyklé dávky.¹⁴⁶ „V kraji *Maconnais* a v *Beaujolais*, kde bylo zapáleno 72 zámků, bylo potlačení vzpoury rychlé a důkladné. 29. července byla poražena skupina sedláků u zámku *Cormatin* a ztratila 20 mrtvých a 60 zajatých. Jiná skupina, poražená u *Cluny*, ztratila 100 mrtvých a 170 raněných.“¹⁴⁷

Členové Národního shromáždění si uvědomili, že musí jednat nejen miličně, ale i politicky, aby uklidnili situaci a získali masu rolnického obyvatelstva na svou stranu. To znamenalo zásadní reformy a ústupky. Ve Versailles se sešla stovka zástupců v noci ze 3. na 4. srpna 1789. Na něm byla navržena daňová rovnost, kterou propagoval především Armand Désire de Vignerot du Plessis, vévoda d'Aiguillon, velký vlastník půdy, který se dále vyslovil, aby se roboty a osobní poddanství zrušilo.¹⁴⁸ Během této noci se „odhlasovalo zrušení všech individuálních, cechovních, regionálních a stavovských privilegií, včetně privilegií daňových, ale také roboty, odúmrtí a dalších osobních závazků. Byly zrušeny královské penze a úřady, cechovní, městské i provinční imunity, stejně jako všechny výjimky z placení poplatků.“¹⁴⁹ V neposlední řadě měla být vykoupena vrchnostenská práva a církevní desátek byl zcela anulován.¹⁵⁰ Oficiálně bylo odstranění feudálního řádu vyhlášeno v dekretch publikovaných 11. srpna. Zrušení feudální práv bez náhrady bylo odhlasováno až v červenci roku 1793. Celkový proces odkupu panských práv trval o něco déle, neboť většina rolníků si to nemohla dovolit, což vedlo k místním vzpourám. Tímto se nová společnost definitivně rozešla se starým řádem.¹⁵¹

Nejvýznamnějším srpnovým dekretem se stala Deklarace práv člověka a občana schválená 26. srpna 1789. O oficiální název se zasloužili především

¹⁴⁶ MATHIEZ, s. 56.

¹⁴⁷ SOBOUL, *Velká Francouzská revoluce*, s. 104.

¹⁴⁸ FURET, s. 106.

¹⁴⁹ TINKOVÁ, s. 46.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ FURET, s. 108.

Mirabeau, Sieyès a La Fayette a obsahovala celkem 17 článků.¹⁵² Článek číslo jedna pojednával o základních svobodách člověka: „*Lidé se rodí rovnými a jsou svobodní a rovni ve svých právech,*“¹⁵³ s tím, že člověk nabývá práva na svobodu, bezpečnost a vlastnictví. Ve druhém článku stálo, že má právo na odpor proti útlaku, což spíše ospravedlňovalo předchozí lidová vzbouření, než dávalo podnět ke střetům budoucím. Článek číslo tři deklaroval, že národ působí na principu svrchovanosti.¹⁵⁴ Další článek vyhlášoval: „*Svoboda spočívá v možnosti činit vše, co neškodí druhému. A tak je rozsah přirozených práv každého člověka omezen tím, co ostatním členům společnosti zajišťuje používání stejných práv. Tyto hranice může určit pouze zákon.*“¹⁵⁵ V článku číslo pět stálo, že zákon může zakazovat škodlivé činy vůči společnosti, ovšem bylo dovoleno činit vše, co není zakázáno a nikdo nesmí být nucen dělat, co zákon nenařizuje.¹⁵⁶

Následující bod deklarace uváděl, že zákon lze chápat jako vyjádření obecné vůle a zaručuje občanům podílení se na jeho vytváření buď osobně, nebo skrze zástupce. Z osobní svobody jednotlivce plyne zákaz svévolného obžalování a zatýkání bez udání opodstatněných důvodů, což vysvětloval sedmý článek.¹⁵⁷ V článku osm bylo deklarováno, že zákon musí nařizovat pouze tresty nezbytné a nutné. Potrestání může být povoleno pouze podle vyhlášeného zákona.¹⁵⁸ Devátým článkem deklarace bylo zaručeno domáhání se nevin.¹⁵⁹ Z náboženského hlediska byl důležitý článek s číslem deset, který zaručoval svobodné vyznání víry. Pro moderní publicistiku byl neméně významný článek následující, který zaručoval svobodu slova a tisku, kterému neměly mu být kladeny žádné překážky.¹⁶⁰ Článek s číslem dvanáct deklaroval: „*Zajištění práv člověka a občana zajišťuje veřejná moc, která funguje ve prospěch všech,*

¹⁵² HROCH, Miroslav, KUBIŠOVÁ, Vlasta, *Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800*, Praha 1990, s. 74.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 127.

¹⁵⁵ FURET, s. 110.

¹⁵⁶ BLUM, Eugène, *La Déclaration des droits de l'homme et du Citizen*, Paříž 1909, s. 5.

¹⁵⁷ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 127.

¹⁵⁸ BLUM, s. 6.

¹⁵⁹ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 127.

¹⁶⁰ HROCH, KUBIŠOVÁ, s. 74.

*v žádném případě ne ve prospěch těch, kterým je svěřena.*¹⁶¹ Podle článku třináct měla být daň rozdělena rovnoměrně mezi všechny občany podle jejich možností. Ve člancích čtrnáct a patnáct je to *„právo občanů kontrolovat buď osobně, nebo prostřednictvím svých zástupců veřejné finance a správu.“*¹⁶² Šestnáctý článek prohlašoval, že společnost, *„která nezaručuje dodržení práva ani nezakládá oddělení moci, nemá zákonný základ.“*¹⁶³ Poslední sedmnáctý článek pojednává o posvátné nedotknutelnosti vlastnictví. Tohoto práva vlastník může být zbaven s odškoděním, avšak pouze v případě všeobecné nutnosti, kterou stanoví zákon.¹⁶⁴

¹⁶¹ BLUM, s. 7.

¹⁶² SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 128.

¹⁶³ FURET, s. 110.

¹⁶⁴ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 127.

Závěr

Propuknutí Velké francouzské revoluce mělo několik příčin. Mezi její prvotní impulsy patřilo nerovnoměrné daňové zatížení společenských vrstev tehdejší francouzské společnosti, kdy privilegované stavy byly osvobozeny od povinnosti odvádět daně. Oproti tomu nepriviligované společenské vrstvy, hromadně označované třetí stav, jich musely platit hned několik. Obchodní část třetího stavu protestovala proti minimálnímu politickému vlivu, který neodpovídal jejímu finančnímu potenciálu. Naopak rolnictvo požadovalo ulehčení svého břemena lenních povinností a změny v hospodářství. Král nebyl schopen prosadit reformy a zajistit spokojenost obyvatel země.

Další z příčin vypuknutí revoluce je připisováno novému filozofickému myšlení, kterým byla ovlivněna tehdejší společnost. Pronikání osvíceneckých myšlenek ve Francii 18. století, kladoucí důraz na svobodu jednotlivce a víru v lidský rozum, se stalo pojítkem lidí všech politických sfér a vytvořilo tak pevnou základnu pro propagaci liberálních myšlenek, které stály u zrodu snah o vytvoření nové vlády.

Nejzávažnější příčinou pro pád monarchie se však stala finanční situace země. Neefektivní způsob hospodaření se státními financemi vedl k růstu státního rozpočtu a následnému zavádění a zvyšování daní, aby byl pokryt. Byla to především válka Spojených států amerických za nezávislost a půjčka 2 miliard liber, která kriticky prohloubila finanční krizi země. Finanční zdroje pro krytí tohoto deficitu nebyly téměř žádné. Francie již nedisponovala vysokým příjmem pramenícím z jejich zámořských držav, a proto byl král nucen povolat ministry v 70. až 80. letech 18. století, kteří se pokusili finanční stránku země stabilizovat. Možnost však skýtalo buď další zadlužování v podobě úvěrů, nebo zavádění radikálních reforem. Nejvýznamnější ministři propagovali myšlenky zavedení daňové rovnosti všech společenských vrstev. Další položkou, která měla řešit tuto situaci, mělo být také zavedení volného obchodu zrušením

vnitřních cel. Tyto reformy stagnovaly kvůli odporu privilegovaných vrstev, které nechtěly přijít o své výnosné postavení. V případě, že by šlechta a církev s reformami souhlasily, situace mohla odvrátit revoluci, neboť by země disponovala potřebnými financemi k řešení krizové situace. Vidina daňové rovnosti by pak měla uklidňující efekt na obyvatelstvo, které by získalo dojem, že si je s privilegovanou vrstvou alespoň v jedné oblasti rovna.

Vyhlášení Generálních stavů se stalo významným krokem přiblížení k revoluci. Rozhodnutí svolat tento státní orgán posloužilo k pádu monarchie, neboť dvojnásobné zastoupení dalo třetímu stavu rovnocennou možnost v boji proti privilegovaným vrstvám a tím větší naději na úspěch. Vybraní zástupci třetího stavu dostali příležitost vyjádřit svou nespokojenost s celkovou politickou a ekonomickou situací země a také dostali možnost veřejně propagovat své liberální myšlenky, které získaly ohlas i mezi zástupci z církevních řad. Tím měl třetí stav možnost přehlasovat ostatní příslušníky privilegovaných stavů. Došlo k vyhlášení Národního shromáždění, které důrazně argumentovalo skutečností, že jedná v zájmu lidu a státu, a tím si na svou stranu získalo podporu široké veřejnosti.

Sérii událostí vedoucí ke 14. červenci 1789 již nebylo možné zabránit, chybným krokem se stala i králova snaha shromáždění vojensky rozehnat, neboť v těchto dnech už nedisponoval podporou lidu, který se organizovaně přidal na stranu Národního shromáždění a ukázalo svojí podporu během dobytí Bastily. Král byl sesazen ze svého postu absolutistického monarchy a šlechta, dávající najevo svůj odpor, hromadně emigrovala do okolních států, čímž se nově vzniklý režim zbavil svého největšího nepřítele. V zemi nezbyl nikdo, kdo by se jeho snažení mohl postavit a tím mu byl poskytnut prostor se realizovat. Svou vládnoucí pozici Národní shromáždění zabezpečilo vytvořením Národní gardy a obsazením významných postů svými zástupci.

Podařilo se mu i efektivně vyřešit situaci léta 1789, kdy zemi postihl hladomor. Národní shromáždění zareagovalo obratně a na důkaz potvrzení, že jedná v zájmu celého národu, začalo situaci řešit na tehdejší poměry radikálními liberálními postupy, tedy vydáním dvou srpnových dekretů. Přestože zrušení

feudální povinnosti bylo pro rolníky uklidňující, nemělo ve skutečnosti takový význam, aby udělalo z rolníka okamžitě svobodného člověka. Feudální povinnost byla zrušena, avšak za náhradu, kterou musel rolník svému pánovi nejdříve splatit. Plně osvobozeni byli rolníci až roku 1793. Z historického hlediska tkví význam Velké francouzské revoluce v jejím nejdůležitějším dokumentu Deklarace práv člověka a občana, v němž se Národní shromáždění pokusilo sestavit své myšlenky, a který posloužil jako základní bod pro tvorbu ústavy.

Seznam použité literatury

- BLACK, Jeremy, *Evropa osmnáctého století*, Praha 2003.
- BLUM, Eugène, *La Déclaration des droits de l'homme et du Citizen*, Paříž 1909.
- BUDIL, Ivo, *Úsvit rasismu*, Praha 2013.
- DUBY, Georges, *Dějiny Francie. Od počátků po současnost*, Praha 2013.
- FURET, Francois, *Francouzská revoluc. Díl 1. Od Turgota k Napoleonovi 1770–1814*, Praha 2004.
- HIBBERT, Christopher, *Francouzská revoluce*, Ostrava 1999.
- HOTMAR, Josef, *Dobrodružství Velké revoluce 1789-1799*, Praha 1989.
- HROCH, Miroslav, KUBIŠOVÁ, Vlasta, *Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800*, Praha 1990.
- HUNTOVÁ, Lynn, *Francouzská revoluce. Politika, kultura, třída*, Brno 2007.
- JAMES, C.L., *History of The French revolution*, Chicago 1902.
- JOHNSTON, Robert Matteson, *The French Revolution, a short history*, New York 1910.
- KŘIVSKÝ, Petr, *Francouzská buržoazní revoluce*, Praha 1989.
- KŘIVSKÝ, Petr, SKŘIVAN, Aleš, KVAČEK, Robert, *Věk starý a nový. Dějiny, kultura a život Evropy v 17. a 18. století*, Praha 1978.
- KUDRNA, Jaroslav, HOŠEK, Radislav, HRUŠKA, Blahoslav, HROCH, Miroslav, KUBIŠOVÁ, Vlasta, SVÁTEK, František, HERMAN, Karel, KUBIŠ, Karel, *Dějiny Francie*, Praha 1988.
- MATHIEZ, Albert, *Francouzská revoluce*, Praha 1952.
- MICHELET, Jules, *Francouzská revoluce*, Praha 1989.
- NEUMANN, Stanislav, *Francouzská revoluce. Populární dějiny bojů francouzské společnosti na sklonku 18. století. Díl první. Zápas s královstvím*, Praha 1929.
- ROSENTHAL, Miriam, *The French Revolution*, London 1966.
- SCHAMA, Simon, *Občané. Kronika Francouzské revoluce*, Praha 2004.

SOBOUL, Albert, *Francouzská buržoazní revoluce*, Praha 1951.

SOBOUL, Albert, *Velká francouzská revoluce*, Praha 1964.

SOBOUL, Albert, *Národní armáda za Francouzské buržoazní revoluce (1789–1794)*, Praha 1951.

TINKOVÁ, Daniela, *Revoluční Francie 1787–1799*, Praha 2008.

TOCQUEVILLE, Alexis, *Starý režim a revoluce*. Praha 2003.

Summary

The bachelor thesis deals with the beginning of the French Revolution, which is one of the most popular topic of modern times.

There are two main reasons, why situation ends up with the revolution. France in 18th century was full of people, who wanted to change state system of their country and mostly, their lives. This system was called „Ancien regime” and was characterized by absolute rule of the king, so all of the power was in his hands. The most serious fact consists in system of paying taxes, which included advantage for privileged class. This class of aristocracy and church, did not have to pay taxes like the others.

However, there was the most seriously problem, and it was state finances. The riotous life of king’s court lead to empty treasury and France had to face threat of state bankruptcy. There were lots of ministers who tried to fix this situation using reforms and loans, but they were not successful with their attempts, because of resistance of nobility. This situation lead into assemble of the Estates-General, to the speaker of the nation, which should have fix this complex problem. Representatives of every part of society had different points of view, but those with common thoughts made the National Assembly, which was a hope for the nation. This establishment disposed of support of ordinary people, who took part in important act of revolution – The assault on the Bastille 14th July 1789.

The National Assembly had created the way to take over the power. With its beginning are joined two documents. The first one spoke about cancellation of feudal duty. For the revolution was more significant the second one – announcement of Declaration of the Rights of Man and of the Citizen, which became foundation of constitution of France.